

Intervjuu Ekaterina Anastasovaga

Mare Kõiva

Mu isa on 20. sajandi alguses Makedooniast Bulgaariasse emigreerunud väga Bulgaaria-meelsete põgenike järglane. Kogu pere elas Sofias. Teiselt poolt, ja selliseid ei olegi vähe, olen Bulgaaria-Nõukogude sõpruse vili, sest mu ema on venelane. Nad abiellusid sel ajal kui Nõukogude Liit ja Bulgaaria kuulusid ühisesse sotsialismileeri. Õppisin Bulgaarias, kuid ülikooli lõpetasin Moskvast – pääsesin ülikoolide vahelise koostöölepe alusel vahetusüliõpilasena Nikita Tolstoi õpilaseks. See tähendab, et ma olen hariduselt etnolingvist. Tegutsesin Moskva etnolingvistilises ringis ja puutusin kokku filoloogia suurkujudega: loenguid pidasid Oleg Širokov, Nikita Tolstoi, Boris Uspenski ja paljud teised nimekad inimesed. Mul vedas – see oli vene filoloogia õitseage, mis praeguseks on vähemasti Moskva ülikoolis läbi.

Nikita Tolstoi nõudis, et esimesed teadustööd oleksid väga täpsed ja põhjalikud, tõepoolest lingvistilised, sellepärast tegelesin palju terminoloogiaga, täpselt vene ja bulgaaria elamualase terminoloogia võrdlusega. See teema oli mulle võõras, sest traditsioonilist elamut ei olnud ma kunagi näinud ja see tähendas, et kogu töö tuli teha sõnastikule toetudes. Mind aga huvitas pigem elamumütoloogia. Pärast lõpetamist töötasin Bulgaarias Ivanisko Georgijeva juhitud ajaloolise etnograafia töörühmas folklooriinstituudis. Ivanisko Georgijeva on meie tuntuimaid etnolooge, kes rajas Sofia ülikooli etnoloogiakateedri ja juhatas seda pikka aega. Meie rühma kuulus 4–5 inimest, kes tegele-

sid rekonstruktsioonidega, mina jätkasin tööd elamumütoloogiaga (ehitusohvrid, koduhaldjad, koduuss jt mütoloogilised olendid) ning laiendasin uurimistööd balkani-kaukaasia paralleelideni.

See oli väga huvitav temaatika, kuid mingil hetkel ma mõistsin, et kõik need uskumused ei ole enam aktuaalsed. See tähendab, et nad on olulised, aga neid koguda ja kirjeldada on äärmiselt raske. Samal ajal on meie ees elav tegelikkus, mida me ei fikseeri. Me küsime, kuidas oli vanasti ja otsime vastuste leidmiseks üles kõige vanemaid memmesid. Me otsime midagi ammu olnut, aga selle käigus jätame unarusse selle, mis on praegu ja mida 20 aasta pärast tuleb hakata talletama jutustuste põhjal, selle asemel, et koguda seda praegu, mil see on aktuaalne ja kergesti kättesaadav. Praegu pole vaja piirduda jutustuste üleskirjutamisega, saab vaadelda, teha osalusvaatlusi, saab fikseerida ja analüüsida.

Bulgaaria Teaduste Akadeemia Folklooriinstituudis alustasin tööd 1989. aastal, muutuste ajal. See tõi kaasa teoreetiliste ja empiiriliste seisukohtade tõsisel ümberkorraldamisel Bulgaaria teaduses. Enne 1989. aastat oldi evolutsionistid ja toetati vähem või rohkem tollal Ida-Euroopas populaarset filosoofiat. Etnoloogias oli keskne Julian Bromlei etnose teooria ja folkloristikas tuginedi vene klassikalistele uurimustele. Pärast murdepunkti ilmusid teaduses uued lähenemised ja võeti käsitlemisele varasemad tabuteemad, näiteks rahvusvahemused, millele bulgaaria mononatsionaalses kontseptsioonis ei olnud varem mingit kohta. Sellest teati, aga seda ei afišeeritud. Muidugi olid ühiskonnaruumis teada türklased, mustlased ja teised suuremad rahvusrühmad.

Pärast muutusi algas Bulgaarias, nagu kogu Ida-Euroopas vähemuste selge emantsipatsioon: äkitselt selgus, et meil on palju vähemusi: kreeklasi, rumeenlasi, venelasi, armeenlasi, juute. Rahvusvahemused löid oma ühendused, st nad hakkasid ise ennast tundma õppima. 1989. aastani tegeldi unifitseerimisega: räägiti ühtsest bulgaaria rahvast, tõestati, et türklastel on bulgaaria juured ja mustlasi püüti väga tõsiselt integreerida või siis ei tehtud neid märkamagi. Pärast 1989. aastat saabus erinevuste ajastu. Sotsialismiaegne monopolistlik valitsussektor asendus postsotsialismi ajal aktiveerunud valitsusvälise sektoriga, ka teadusringkondades. Tekkis palju programme ning välisriikide ja -organisatsioonide spondeeritavaid projekte, kus aktiivselt löid kaasa nii valitsussektor kui ka valitsusväline sektor. Teaduslikus uurimises hõivas olulise koha konstruktivistlik paradigma ja uued, mobiilsed konstruktsioonid, oluline ei olnud enam etnose teooria, vaid tegelik etnilisus ja selle modifikatsioonid.

Retrospektiivselt on sedastatav, et 17 aasta eest hakati väga aktiivselt kirjutama oma kultuurilistest, religioossetest ja etnilistest vähemustest, tekkis ka diasporaa uurimise uus rakurss. Nagu kõik väikeriigid, muretseme me

Ekaterina Anastasova Elva puujumalaid vaatamas, taamal maailmamuna Uku. Andres Kuperjanovi foto 2006.

väga oma rahvuslike ühenduste pärast välismaal ja see on ka uus mõjusfäär. Seda, et etnopolitiiline diskursus hakkas teadusuuringutes muutuma järjest olulisemaks ja mahukamaks, dikteeris ka uue olukorra majandus.

Praegu on taas tekkinud huvi klassikaliste antropoloogiliste teemade vastu: religioon, hõimlus (sotsialismileeris sellega peaaegu ei tegeldudki, aga see oli Lääne-Euroopas etnoloogiks olemise oluline alus) ja sotsiaalsed suhted (ka selle uurimisega varem ei tegeldud). Uued lähenemised on tihedalt põimunud, ent veendunud konstruktivistide töödes ilmneb aegajalt ikka evolutsionism: rahvusjuured, päritolu jne. See toob mõnikord uurimustesse päris lustakaid paradokse.

Sotsialismi ajal olime suured teoreetikud ja meie teooriad olid eranditult globaalsed, seejärel hakati tõsiselt tegelema rahvuskultuuri ja rahvusvaheliste teooriate ihalus hakkas kaduma. Praegu järgime pigem Eric Hobsbawmi, Ernst Gellneri ja teiste teooriaid, igaüks seda, keda peab oma guruks. Mulle tundub, et meie uurijatel on erakordne võimalus ühendada senised kogemused ja stabiilse Lääne-Euroopa teaduse põhialused (korralik ülevaade, detaililembus jne) huviga ühiskonna vastu (miski ei eksisteeri väljaspool ühiskonda), mida pakub antropoloogia.

Ma ise liikusin teadlasena mütoloogia juurest bulgaaria vanausuliste juurde, mis oli seotud usundi-uurimisega. Sellest teemast sai kirjutada alles postsotsialismi ajal, kui traditsioonilise kultuuri kõrval tegeldi ka religioosse kultuuriga. Tänavu (2006) ilmunud raamatu kirjutasin neli aastat tagasi, see on pühendatud üleminekuajale ja mitmele rahvusvähemusele, jälgides traditsioone, rahvusi, võimu ja nende koosmõju. Naasin äsja Varnast vanausuliste juurest, kus nägin, et ma ei saaks enam kirjutada nii, nagu 1995. aastal, sest see, mis oli neile nende religioosses süsteemis oluline siis, on praegu sootuks muutunud. Neist rääkides ei saa enam läbi etnosotsioloogilise ja sotsiaalantrpoloogilise lähenemiseta, sest sotsiaalsete ja majanduslike protsesside mõju kultuuri arengule on niivõrd tugev. Igatahes ei saa öelda, et ma ei taha kuulata seda, mis te rääkida tahate, parem rääkige mulle, kuidas oli vanasti.

Minu arust on kätte jõudnud see hetk, mil me võime mõelda iseendale, vaadata teisi ja otsustada, millist teadust me soovime, mida tahame teha. See on meie suur ühine väljakutse.

Sofia, november 2006

Summary

Interview with Ekaterina Anastasova

Ekaterina Anastasova, senior research associate at the Institute of Folklore Studies, Bulgarian Academy of Sciences, is interviewed by Mare Kõiva.